

— *Бабай Л.В. (Україна)*  
— *Babay L. V. (Ukraine)*

## МОВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

**С**учасна Україна – вільна і незалежна європейська держава, народ якої цінує і оберігає свої традиції й культуру. Нова влада повинна докладати максимум зусиль, щоб зберегти і примножити наші національні скарби, серед яких українська мова займає особливе місце. Розвиток українського суспільства також пов'язаний з формуванням нових видів діяльності, поведінки і спілкування, що, у свою чергу, припускає появу відповідних нових етнічних програм, представлених кодами мови та культури. У процесі цього розвитку відбувається диференціація раніше синкретичних програм, виникає складна координація й субординація нових і традиційних програм.

Українська мова – визначальний чинник українського народу, на сторожі коло них поставлю Слово. Найбільше найдорожче добро в кожного народу – це його мова, – справедливо зауважив визначний майстер українського слова Панас Мирний. Наша мова, витворена у віках, стала однією з універсальних форм вираження характеру української нації, її найвищою цінністю, феноменом незнищенності. У процесі життя людини національне й матеріальне переплетено найтіснішим чином. Це цілком відноситься і до взаємодії об'єктивно існуючих спільнот людей, які навіваються націями, та національної самосвідомості в різних її постатях, починаючи із самоідентифікації особи зі спільнотою і закінчуючи колективною волею й організованою дією мільйонів людей в ім'я інтересів цієї спільноти.

Зазначимо, що нація виникає за певних історичних передумов територіальної, мовної, політичної, економічної, культурної, єдності населення. Вона не з'являється на порожньому місці, а спирається на історично створену спільноту. Разом з тим, нація не лише надає новій формі спільноті, яка вже була, а й створює те, чого раніше не існувало. У цьому сенсі виняткове значення нації і національних рухів. Національна самоідентифікація громадян – силою якої, власне, і створюються самі нації – це один із найглибших виявів історичної творчості людства. Українці, американці, німці, французи, італійці, англійці з'являються разом зі своєю національною державою, мовою, культурою, економікою

та політикою, тобто тоді, коли вони стають повновладними розпорядниками власної долі на засадах загальнонаціонального життя.

Держава формує соціальне замовлення на підготовку професіоналів і визначає вимоги, котрі ставляться до них. Ці вимоги реалізуються в процесі навчання у вищих навчальних закладах. Багатопланова природа навчального процесу визначається дією закономірностей трьох рівнів: соціального, власного педагогічного та індивідуального. Соціальний рівень містить мету, зміст, організацію й методику навчання як двобічного активного процесу спільної діяльності тих, хто навчає, і тих, кого навчають, для оволодіння останніми відповідними знаннями, навичками та вміннями, формування в них професійно важливих якостей. На індивідуальному рівні проявляються закономірності розвитку студента, котрий виступає як цілісний феномен із макрохарактеристиками – індивід, особистість, суб'єкт праці, індивідуальність.

Сьогодні важко собі уявити професіонала в будь – якій галузі промисловості, який би обмежував коло своїх інтересів суто технічними проблемами. Тому одним із завдань вищої школи залишається гармонійне поєднання дисциплін гуманітарного циклу з фаховими предметами. У ХХІ ст. у зв'язку з переорієнтацією системи освіти на нові цінності, необхідні суттєві зміни в системі освіти, особливо в тій ланці, де формується спеціаліст вищої кваліфікації. У зв'язку з цим останнім часом питання, пов'язані з проблемою формування культури професійного спілкування студентів технічного університету, залишаються відкритими.

Професійне спілкування реалізується в мовній комунікації і є втіленням у мовленні форм професійної діяльності з урахуванням різних рівнів взаємодії, специфіки ситуацій, мети и завдань навчання. Професійне спілкування в цілому розглядається як інтелектуальне спілкування, що ґрунтується на комплексі професійних знань, умінь і навичок. На нашу думку, формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців промисловості та виробництва неможливі без систематичної, цілеспрямованої підготовки в рамках предмета „Українська мова професійного спілкування.”

Мова – явище фізичне, фізіологічне, антропологічне, суспільне. Умова його існування – людське суспільство. Це феномен людської цивілізації [3, с. 7]. Мова – це дух народу, його буття. Духовний світ індивіда пов'язаний з розвитком його мовних здібностей. У мові відбито характер народу, історія, побут. Мова є засобом спілкування між людьми. Це обмін

думками, інформацією, це передача знань. Мова є важливим чинником розбудови громадського суспільства. Сучасна наука доводить, що мова є унікальним інструментом культури. Вона є зв'язком між людиною і мисленням. Мова дає змогу людям розуміти один одного. Мова – це явище суспільне, соціальне. Вона функціонує, розвивається тільки в суспільстві і є найнеобхіднішою умовою сутності людини, живе, функціонує в мовленні – усному чи писемному. Пройшло багато часу перш ніж людина оволоділа писемністю, навчилася писати – це дало змогу дізнатися про багато цікавого, що випало на долю народу.

У процесі спілкування люди здійснюють комунікацію засобами мови. За допомогою мови люди заявляють про свої потреби й інтереси, висловлюють свою думку. Спілкування – сукупність зв'язків і взаємодії індивідів, груп, спільнот, під час яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками й результатами діяльності. Найзмістовнішим, емним і виразним засобом людського спілкування є слово, мова. Спілкування дає життя самій мові, адже мова, якою ніхто не спілкується стає мертвою [3, 8]. Уміння говорити й слухати, вести бесіду – важлива умова взаєморозуміння, перевірка істинності чи помилковості своїх думок, уявлень. Однак і „мова тіла” (погляд, жест, поза, особливості поведінки при розмові) може виявити ставлення до людини, характеризувати культуру співрозмовника.

Найважливішу роль у розвитку суспільства відіграє духовність сучасної людини. Зараз відбувається відродження принципу пріоритету духовних цінностей над матеріально-економічними, які можуть бути головним у субординації людини. Виховання фахівців нової генерації, висококваліфікованих, грамотних, з високим інтелектуальним потенціалом, які вільно володіють українською мовою, користуються нею у всіх сферах і особливо у професійній, можливе лише за умов належної підготовки. Поєднання загальних цінностей зі спеціальним їх проявом для окремої особистості – це шлях до кращого досягнення вищих духовних цінностей, до формування певних світоглядних концепцій. Вибір діяльності в хаотичних умовах, коли більшість особистостей враховує тільки свої індивідуально-еґоїстичні інтереси, а це не відповідає вищим духовним загальнолюдським цінностям, тому потребує певних виховних зусиль щодо організації соціально-економічного механізму формування національної кваліфікованої професійної еліти з розвинутими позитивними ціннісними орієнтирами. Побудова демократичного суспільства,

економічно розвиненої країни – це не тільки високий рівень розвитку економіки. Суспільство повинно цілеспрямовано впливати на особистість з метою прищеплення певних якостей майбутнім фахівцям культурних надбань, використовуючи ті ідеали, переконання, цінності, які спроможні змінити не тільки конкретну людину чи групу осіб, а й усе сучасне суспільство, коли цінності старшого покоління інколи мають деструктивний характер. Підвищення активності особи як суб'єкта історичного процесу дає змогу реалізувати свою внутрішню соціально-психологічну готовність до творчої діяльності в умовах соціальної кризи суспільства, соціально програмувати молодь. Почуття загального невдоволення життям повинно вести до активної діяльності з метою пошуку виходів з цієї ситуації. Побудова розвиненої держави – це ще й розвиток духовних цінностей. Однією з важливих духовних цінностей і є мова. Це таке знаряддя в культурі, освіті, науці, без якого і держави могло б не бути. Мова народу є невід'ємним компонентом його життя. А українську мову довго нищили, не хотіли допустити її до політичного, економічного і культурного життя, проте вона вистояла і перемогла. Викладення будь-якої мови сьогодні ускладнюється загальним низьким рівнем освіти та грамотності населення, що далі погіршується, особливо у молоді. Останні десятиріччя викладачі вищої школи констатують зростання кількості грубих граматичних помилок, що характеризують письмові роботи наших студентів.

Ми спілкуємося, надаючи перемогу усному мовленню. І це правильно, адже усне мовлення – універсальний засіб спілкування. Дуже важливо оволодіти словом, вмінням правильно ним користуватися, навчитися переконувати словом. Майстерне володіння словом включає і культуру мовлення. А культура мовлення – це оволодіння нормами літературної мови. Василь Сухомлинський писав, що „мовна культура – це живодайний корінь культури розмовної, високої, справжньої інтелектуальності. Щоб правильно розмовляти і писати, треба прагнути до удосконалення своїх знань, набутих раніше, треба любити українську мову і свою справу”. З того як говорить людина, можна визначити, що це за людина. Можна зрозуміти її характер, рівень культури, інтелекту. Політичні діячі повинні швидко орієнтуватися під час спілкування, бути підготовленими до цього спілкування, щоб вдало планувати своє мовлення.

Поряд з цим в Україні існує проблема функціонування української мови в усіх сферах життя і діяльності держави. Зараз українська мова

помітно піднесла свій престиж. Тепер нею повинні говорити не тільки першу особи держави. Мовне середовище в Україні завжди мало свої особливості. Мовна проблема пов'язана з питанням про становлення еліти нації, яка могла перешкодити процесам духовного збідніння нації, мовного та національного збайдужіння. Кожна людина, яка проживає на території України, має оволодіти українською мовою. Оволодіння мовою забезпечує комфортне буття людини в навколишньому середовищі. Мова є могутнім чинником відображення дійсності. Вона є частиною соціального середовища, у якому живе людина, у якому складається ментальність нації і кожного індивіда. Особа виростає у мовному середовищі, стає її носієм. І хоч від окремої людини доля мови не залежить, але живе вона доти, доки існують носії, які вивчають, користуються нею. Мова є ланцюгом між минулим і майбутнім. Тому на заняттях із української мови ми повинні прищеплювати студентам любов до неї, до українського слова, студенти мають вільно володіти і свідомо користуватися нею. Мова не тільки формує свідомість і впливає на світогляд студента, а через них впливає і на поведінку особи та її вчинки. Видатний учений О.О. Потебня доводив, що люди, які правило, добровільно не відмовляється від своєї мови. А за його висновками саме мова дає змогу людині глибше орієнтуватися в самій собі, усвідомлювати свій фізичний стан, думки і почуття, формувати в людині національну свідомість, совість, чесність, правдивість. А нашу мову гнобили віками, знищували її, але вона вистояла для того, щоб довести всім свою могутність і незборимість. У 1996 році була прийнята Конституція України – це статус України, як незалежної держави. У чинній Конституції стаття 10 гласить: «Державною мовою в Україні є українська мова. Україна забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя» [1, с. 26]. Це дає змогу українській мові відроджуватися. Не такими швидкими темпами, як хотілося б, але впевнено і безповоротно українська мова набирає все більшого розмаху. Швидко розвивається в усіх сферах і напрямках політичного, громадського і культурного життя. Набуває статус державної мови, впевнено проникає в усі галузі нашого життя. Становлення нової спільноти вимагає знання української мови, вивчення її історії. Українська мова повертає свої втрачені позиції в усіх сферах життя суспільства, тому її вивчення є потрібним і дуже важливим процесом. Сьогодні ми є свідками того, як у сферах нашого життя розширюється функціонування української мови. Лексика сучасної української мови весь час перебуває

у русі. Нові слова входять у наше життя і прикрашають мову. Це велика кількість іноземних слів, що увійшли до лексики нашої мови. Ці лексичні пласти не зробили слов'янські мови біднішими, а зробили їх рівноправними партнерами, бо слов'янські мови набули сучасного наукового та суспільного рівня завдяки цьому. Іншомовні слова засвідчують, що лексика дуже чутлива до змін у житті суспільства – політичних, економічних та культурних і водночас збагачує словниковий запас слов'янських мов. Високої мовної культури здатна досягти людина, яка наполегливо працює над словом, людина діяльна в думці. Наші громадяни мають навчитися національно мислити, усвідомити свої національні цінності, насамперед роль мови, і тоді Україна стане нарівні з високорозвиненими країнами. Українська мова та українська культура пропагують ідею громадянського суспільства, сприяють становленню України як демократичної, правової держави. Україна має всі шанси зайняти гідне місце серед цивілізованих держав з високою культурою. Кожний громадянин України незалежно від національності зобов'язаний знати і поважати державну мову, вміти спілкуватися нею, володіти культурою мовлення. Державна мова повинна виконувати всі суспільні та культурні функції, бути мовою науки. На сьогоднішній день українська мова має всі потенційні можливості для розвитку та поширення в Україні. Наша держава докладас чимало зусиль для зміцнення зв'язків з нашими країнами за кордоном, що сприятиме відродженню й духовному збагаченню українського народу, зростанню мовної культури, взаєморозумінню між народами [2, с. 38].

## ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабич Н.Д.* Культура фахового мовлення: навч. посіб. / *Н.Д. Бабич, К.Ф. Герман, М.В. Скаб та ін.* – Чернівці: Книги – ХХІ, 2011. – 528с.
2. *Гриценко Т.Б.* Українська мова та культура мовлення: навч. посіб. для студентів аграрних вищих навч. закладів та коледжів / *Т.Б. Гриценко.* – Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. – 472с.
3. *Мацюк З.* Українська мова професійного спілкування: навч. посіб. / *Зоряна Мацюк, Ніна Станкевич.* – 3-є вид. – К.: Каравела, 2009. – 352с.

